

Fra bruker til kollega – døve som mottakere og ytere av tolketjenester

From Client to Colleague – Deaf Individuals as Receivers and Providers of Interpreter Services

Gro Hege Saltnes Urdal

førsteamanuensis, Institutt for språk, litteratur, matematikk og tolking, Høgskulen på Vestlandet

ghsu@hvl.no

Ingeborg Skaten

førstelektor, Institutt for språk, litteratur, matematikk og tolking, Høgskulen på Vestlandet

isk@hvl.no

Sammendrag

Profesjonsutdanning og marked står i et dialektisk forhold til hverandre. Samspillet mellom tolkeutdanning og marked er tema i denne artikkelen. En ny gruppe profesjonsutøvere, døve tegnspråktolker, er i ferd med å innta markedet. Med det utfordres både tolkeprofesjonen og tolketjenesten, som hittil har bestått av hørende tegnspråktolker, og der døve defineres som brukere av tolketjenesten. Vår eksplorative studie viser at det er behov for mer informasjon om hvordan døve tolker kan inngå i tolketjenesten og utgjøre en ressurs for markedet. Samtidig finner vi at hørende tolker ser muligheter for sin egen faglige utvikling i samarbeid med døve kolleger, som har tegnspråk som førstespråk.

Nøkkelord

tolkeutdanning, tolketjeneste, profesjon, marked, gate keepers, døve profesjonsutøvere, forventninger

Abstract

The dialectical relationship between professional education, the profession and the market is the topic here. Professional deaf interpreters (DIs) are entering the market. This challenges the interpreter profession and the interpreting services, which so far have consisted of hearing interpreters, and where deaf individuals are defined as users of the interpreting services. Our explorative study shows that more information is needed about how DIs can enter and constitute a resource for the market. At the same time, hearing interpreters see opportunities for their own professional development in collaboration with DIs, who have sign language as their first language.

Keywords

interpreter education, market, profession and interpreter services as gatekeepers to the market, deaf professional practitioners, expectations

Innledning

Tegnspråktolking er en av velferdsstatens yngste profesjoner. Det er en yrkesgruppe med spesialisert kompetanse på høyt nivå og medfølgende ansvars- og tillitsforhold (jf. Parsons, 1978).

Tegnspråktolken har en viktig funksjon i samfunnets tilrettelegging for at tegnspråklige døve får tilgang på informasjon, og kan uttrykke seg fritt, på sitt førstespråk. Videre har organiseringen av tolketjenesten betydning for å sikre god kommunikasjon i beslutningsprosesser der døve inngår, og for døves rettssikkerhet (jf. Olsen et al., 2010).

Basis i tegnspråktolkens spesialiserte kompetanse er ferdigheter i norsk og norsk tegnspråk. Hittil har profesjonsutøverne kun vært hørende tolker som jobber alene, eller i team på to eller flere. Til tross for at døve til alle tider har utført tolking innad i døvesamfunnet (Olsen et al. 2018), har tolking vært en stengt karrierevei for døve i det norske markedet. Der er det NAV Tolketjeneste (heretter: tolketjenesten) som forvalter tolker for døve, hørselshemmede og døvblinde. Døve har tradisjonelt vært «brukere» av denne tjenesten. Nå står imidlertid både tolkeprofesjonen og -tjenesten overfor et paradigmeskifte.

Utdanning på et visst nivå er noe av det som konstituerer enhver profesjon (se for eksempel Abbott, 1988), og siden 2016 har bachelorutdanningen i tegnspråk og tolking vært åpen for døve studenter med norsk tegnspråk som førstespråk, L1. Dermed kan døve nå gå fra å kun være «bruker» til også å bli «kollega» med hørende tolker.

Formålet med denne studien var å få kunnskap om hvordan tolkeprofesjonen og -markedet møter denne nye situasjonen. Vår problemstilling er: Er profesjon og marked åpne for døve, profesjonelle tolker? Når brukergrupper ikke er inkludert i studien, er det fordi den handler om døve tolkers tilgang på markedet.

Vi har henvendt oss til markedets *gate keepers*: hørende profesjonsutøvere, ledere og formidlere ved tolketjenesten på landsbasis. Vi undersøkte deres forventninger til profesjonelle, døve tolker og satte i gang en prosess som kan føre til endring. Vi er selv tegnspråktolker og underviser døve og hørende tolkestudenter på samme utdanning. Marked og utdanning står i et dialektisk forhold til hverandre. Ved å innhente kunnskap om forventningene til døve tolker kan utdanningen bedre svare på disse.

Tolketjenesten har ennå ingen døve tolker ansatt. Hørende tolker har dermed ikke erfaring fra samarbeid med døve tolker med profesjonsutdanning. Internasjonalt er situasjonen annerledes, som vi skal se.

I denne teksten brukes begrepet *tolkemedierte samtaler* om kommunikasjonssituasjoner der partene (her: hørende og døve) omtales som *primærdeltakere* som det tolkes mellom.

Bakgrunn

Fra et profesjonssosiologisk ståsted vil vi presentere tolkens *yrkes-* og *arbeidsorganisasjon* (Molander & Terum, 2008): henholdsvis Tolkene i Akademikerforbundet (TiA) og NAV tolketjeneste. Først skal vi belyse begrepet «døve tolker».

Døve tolker

Litteraturen gir oss ikke noe entydig definisjon på hva som konstituerer en døv tolk. Tester (2018, s. 4) forklarer begrepet slik: «Deaf interpreters are individuals who work as interpreters and are also Deaf themselves». Dette sier ikke noe om grad av profesjonalisering, men Tester legger til: «they are an emerging sector of specialized professionals in the field of signed language interpreting». Slik er det ikke i Norge ennå.

Følgelig er det heller ikke mye forskning å vise til om bruk av døve tolker i Norge. Det

vi finner, handler om tolking for døve immigranter ennå uten ferdigheter i norsk tegnspråk – også kalt fremmedspråklige døve, hvor døve *mellomtolker* har vært brukt (Olsen et al., 2018; Olsen, 2019). Termen brukes om døve som fungerer som *language brokers* (Adam et al., 2014) som en hjelp for den hørende tolken i spesielt krevende oppdrag.

Det er lang tradisjon i Norge for at døve fungerer som *language brokers* også innad i døve-samfunnet, hvor tospråklige døve har påtatt seg å formidle mellom hørende og døve. Dette er en tradisjon vi finner vel dokumentert også fra andre land (Bauman, 2008; Stone, 2005).

Internasjonalt har døve tolket mellom to tegnspråk og innen ett og samme tegnspråk (mellom ulike språkbruk/koder) (Boudreault, 2005). Tolker med tegnspråk som L1 og erfaring med å være döv deler en *samenness* med døve de tolker for. Boudreault (2005, s. 335) ser dette som et grunnlag for en effektiv kommunikasjon og for å etablere en tillitsrelasjon mellom seg selv og en döv primærdeltaker. De har noen ekstralingvistiske egenskaper, som i litteraturen omtales som DELK (Adam et al., 2014).

Stone (2005) argumenterer for at døve tolker har en kulturell og lingvistisk kompetanse. Dette innebærer blant annet at de lettere oppfatter nyanser i tegnspråk, slik hørende tolker oppfatter nyanser i det talte språket (Adam et al., 2014). Ifølge Stone (2005) bruker døve tolker sin visuelle kompetanse og sin iboende forståelse av døvekulturen til å oversette ytringer, noe som gjør det lettere for andre døve å oppfatte det som blir sagt.

Også i Norge dokumenteres behovet for døve tolkers kompetanse, blant annet av brukerorganisasjonen Norges Døveforbund (NDF) (2015). I Arbeids- og sosialdepartementets utredning av tolkeområdet (Agenda Kaupang, 2016) pekes det på at «erfaringer tilsier at tegnspråktolker som selv er døve, har bedre forutsetninger for å tolke språket til brukere som har et dårlig utviklet norsk tegnspråk» (s. 34).

Nå som det er mulig for døve å ta tolkeutdanning i Norge, står vi overfor en ny tid med nye muligheter og utfordringer.

Tolkens yrkesorganisasjon/profesjon

Profesjoner kjennetegnes av å være yrkesgrupper som «apply somewhat abstract knowledge to particular cases» (Abbott, 1988, s. 8, 318). Det kreves altså en spesialisert utdanning for å bli del av en profesjon. I Norge er profesjonsutdanningen for tegnspråktolker en treårig bachelorutdanning. Utdanningen gir en offentlig godkjenning som tolk og gir rett til å utføre visse arbeidsoppgaver mer eller mindre autonomt (jf. Molander & Terum, 2008).

Tolkeutdanningen ble i sin tid etablert på initiativ fra og utviklet i samarbeid med NDF. Det begynte som tolkekurs i 1977. Allerede året etter stiftet de nyutdannede tolkene sin egen organisasjon (i dag: Tolkene i Akademikerforbundet, TiA). Opprettelsen av en profesjonsorganisasjon er en forutsetning for at yrkesutøvere kan stille krav på profesjonens vegne (Abbott, 1988).

Det er profesjonsorganisasjonen som utvikler tegnspråktolkenes yrkesetikk, som bygger på kjerneprinsippene *nøyaktighets-* og *nøytralitetsprinsippet* (Skaaden, 2013).

Det er gjennom organisasjonen tolkene gjør krav på sitt *jurisdiksjonsområde*: De definerer profesjonens oppgaver og hvem som kan utføre disse. Tolkeorganisasjonen, TiA, er åpen for døve og hørende, men tolkeutdanning er et krav for å bli medlem.

Molander og Terum (2008) hevder at profesjonsutøvere arbeider kollektivt for å nå sine mål i tråd med den samfunnskontrakten som delegerer ansvaret for et oppgaveområde til profesjonen. Her handler det om å tilby tolketjenester av høy kvalitet.

Abbott (1988) understreker at en profesjon alltid vil være i endring. Ytre og indre krefter vil forsøke å åpne eller lukke profesjonens jurisdiksjonsområde (Abbott, 1988). I denne artikkelen vil vi se at døve tolkers inntreden utfordrer profesjonen.

Arbeidsorganisasjonen

I en tolkemediert samtale har tolken alltid to parter der begge har likeverdig krav på tolkens kompetanse (Skaaden 2013). Døve, hørselshemmede og døvblinde er den parten som har *rett* til tjenesten (Arbeids- og sosialdepartementet, 1997). Denne individuelle retten er hjemlet i Lov om folketrygd, Opplæringsloven, domstolloven, pasientrettighetsloven og forvaltningsloven gir også rett til tolk. Tolking kan derfor dekkes av flere instanser (NAV, 2021a).

Mens Finland, Island, Sverige og Danmark har ulike tolkebyrå som tilbyr tolketjenester, organiseres tjenesten i Norge gjennom NAV, som eneste formidler av tolk for døve, døvblinde og hørselshemmede. Tolketjenesten er arbeidsgiver, og enhver som skal ha lønn, som frilans tolk, tolk på arbeidsplass¹ eller innen høyere utdanning, må ha en avtale med dem (NAV, 2021b). Dermed har NAV tilnærmet full råderett over tjenesten (Haualand, 2018). Før vi fikk en offentlig tolketjeneste, sto døveorganisasjonen for formidling av tolk. Ved opprettelsen av en landsdekkende, statlig tolketjeneste ble det trukket en tydelig demarkasjonslinje mellom døvesamfunnet og tolkens *arbeidsorganisasjon* som formidler av tjenesten, og døve ble «brukere» av denne (jf. Syltevik, 2013).

Tidligere forskning

Internasjonalt har døve jobbet som tolk på konferanser siden 1980-tallet (Stone & Russell, 2014). Likevel var det først i 2017 at European Forum of Sign Language Interpreters (efsl) vedtok en resolusjon som gir døve og hørende tolker lik status. I «The inclusive notion of sign language interpreters/translators» (European Forum of Sign Language Interpreters, 2017) presiseres det at *uavhengig av hørsel* bør tolker gis tilgang til utdanning, gis lik status, samme arbeidsforhold og bli behandlet likeverdig.

Til tross for at døve kan ha en språklig og kulturell kompetanse som er nyttig som tolk, er det ikke nok. Det påpekes at utdanning som gir kompetanse i skriftlig språk, tolkeprosess og yrkesetikk, er viktig (De Meulder & Heyerick, 2013; Forestal, 2011). Det er også et kriterium døve og hørende tolker oppgir i en studie av Stone (2013).

Døve i Norden har tilgang til tolkeutdanning, noe ikke døve i alle land har (Lindsay, 2016). I Finland, Island og Norge utdannes døve og hørende tolkestudenter sammen på bachelor-nivå. I Sverige og Danmark har døveorganisasjonene stått for utdanning av døve tolker i form av kurs uten studiepoeng (Lindsay, 2016; Talks & Skjoldan, 2018). Imidlertid har døve tolker i Sverige og Danmark like muligheter på markedet (Lindsay, 2016).

Profesjonelle, døve tolker og markedet er bare i liten grad beskrevet i litteraturen. En studie fra Danmark viser at grupper som ellers sjelden benyttet tolk, brukte det oftere når de kunne bruke døve tolker (Danske Døves Landsforbund, 2015). Dette gjaldt spesielt døve innvandrere, eldre, døvblinde og døve med andre funksjonshemminger (psykiske og fysiske). Hørende tolker som var med i undersøkelsen, uttrykte at døve tolker ikke førte til at partene i den tolkemedierte samtalen forsto hverandre bedre, mens døve tolkebrukere og døve tolker hadde motsatt opplevelse.

Stone og Isari (2018) undersøkte døve tolkers erfaring som konferansetolk. Undersøkelsen viser at døve tolker opplever at noen hørende tolker holder avstand til dem. Det skaper en følelse av første- og andreklasser tolker. Manglende støtte fra hørende tolker fører til mistillit innad i tolketeamet og at det skapes et skille mellom *oss* (hørende tolker) og *dem* (døve tolker).

1. Arbeidsplasser med døve ansatte kan ansette tolk(er). Arbeidsgivere kan få dekket utgiftene som er knyttet til tolking, fra NAV (NAV, 2020a).

Ifølge Tester (2018) rapporterer majoriteten av hørende rettstolker om gode erfaringer med å samarbeide med utdannede, døve tolker. Hans studie viser at det i hovedsak er når døve primærbrukere ikke har god språklig kompetanse, er fremmedspråklige og/eller har kognitive utfordringer, at hørende tolker velger å samarbeide med døve tolker.

Litteraturen viser at døve tolker og etikk er et emne som diskuteres. Yrkesetikk er en viktig del av tolkens rolle (Stone, 2005), men når døve skal være tolk for medlemmer av den samme minoriteten de er en del av (døvesamfunnet), stilles det spørsmål. Noen døve har uttrykt redsel for at døve tolker vil spre sensitiv informasjon om dem (Talks & Skjoldan, 2018), selv om profesjonelle tolker har taushetsplikt. Stone (2005) diskuterer hvorvidt døve kan foretrekke tolker som ikke er involvert i deres liv på andre måter. Andre igjen ønsker tolker de kjenner (godt) fra før (Danske Døves Landsforbund, 2015). Diskusjonen handler om tolkens habilitet og tillit til tolken.

Anerkjennelse av døve tolker var tema i en studie av Skaten et al. (2020). De undersøkte døves erfaring med å ta tolkeutdanning sammen med hørende og hvordan det var å etablere seg som døv tolk i Finland. Døve tolker de intervjuet, fortalte om en prosess fra ikke å være anerkjent som tolk til å bli en tolk som er akseptert av både hørende tolker og medlemmer av døvesamfunnet.

Data og metode

Døve tolker er et nytt fenomen i Norge. Med utgangspunkt i et sosialkonstruksjonistisk vitenskapssyn (Burr, 2003) ønsket vi å få innsikt i historisk og kulturelt spesifikk kunnskap om markedets forventninger til døve tolker. Vi valgte derfor en eksplorativ metode. For ikke å utelukke noen i tolkeprofesjonen, som utgjør vår populasjon, og for å få bredest mulig innsikt utformet vi et strukturert spørreskjema (jf. Bryman, 2012).

Spørsmål som bidrar til en form for selvrefleksjon rundt utvikling av egen praksis, slik denne studien gjør, kan defineres som aksjonsforskning (Carr & Kemmis, 2003). I aksjonsforskning beskrives også de endringer som oppstår, noe vi ikke har søkelys på i denne omgang.

Spørreskjemaet ble utformet i Surveyxact. Det elektroniske skjemaet inneholdt 15 spørsmål, blant annet om yrkesmessig bakgrunn, antall år som tolk og ulike åpne spørsmål for å få fram respondentenes forventninger til døve tolker. Eksempler på åpne spørsmål er: «Kan du nevne noen begrensninger, det være seg økonomiske, organisatoriske eller andre, for at døve tolker skal få jobb?» og «Ser du noen muligheter for at døve tolker kan tilføre markedet og tolkekollegiet noe? Eventuelt, hva?». Til slutt ba vi respondentene tilføye det de måtte ønske.

Alle spørsmålene ble utformet så konsist som mulig med tanke på studiens validitet (Bryman, 2012) og uten å legge føringer som kunne påvirke svarene. Vi gjennomførte en pilotstudie tidlig i prosessen og en rett før skjemaet ble sendt ut, der spørsmålene ble diskutert. Konstruktive tilbakemeldinger førte til små justeringer. Prosjektet er godkjent av NSD (825147).

Vi ønsket å nå ledere i tolketjenesten, tolkeformidlere, fast ansatte tolker, tolker i høyere utdanning og på arbeidsplasser og frilanstolker. Det er disse gruppene som utgjør våre respondenter. For å få kontakt med dem sendte vi en e-post til landets 14 tolketjenester². Der ga vi informasjon om prosjektet, spurte om de kunne være villig til å distribuere undersø-

2. Per 1. januar 2020: 13 (<https://www.nav.no/no/person/hjelpemidler/tjenester-og-produkter/tolketjenesten>)

kelsen, og la ved en lenke til en testundersøkelse. Vi fulgte opp med både e-post og telefon for å få svar fra alle tolketjenestene. Responsen var positiv.

Vi sendte så ut vår undersøkelse med et informasjonsskriv, som vi ba tolketjenestene om å dele med sine ansatte og alle tolker som har undertegnet avtalen med NAV (frilans o.a.). Vi informerte blant annet om at deres svar ikke ville kunne spores tilbake til dem, og at de når som helst kunne trekke sitt samtykke tilbake. Ved tre anledninger sendte vi ut en e-post, via tolketjenesten, der vi minnet om undersøkelsen og ba dem om å svare.

Totalt fikk vi inn 144 svar. Da det ikke finnes et nasjonalt register over tegnspråktolker, er det vanskelig å si hvor mange dette utgjør av det totale tolkemarkedet. Antall besvarelser kan likevel antas å være stort nok til at vi kan si noe om tendensen i markedet. Alle gruppene vi henvendte oss til, er representert, og tolkene/lederne hadde fra et halvt til 34 års erfaring.

For å analysere data fra de åpne spørsmålene benyttet vi innholdsanalyse (Elo & Kyngäs, 2008). Etter første gjennomlesning av besvarelsene ble det tydelig at begrepsparet «muligheter» og «begrensninger» kunne være nyttig i vår analyse. Med disse to begrepene som utgangspunkt gjennomgikk vi data og tematiserte materialet. Til slutt dannet disse temaene fem kategorier som vi har kalt «vi – de profesjonelle», «de – brukerne» «å være innenfor», «paradokset i tjenesteytingen» og «porten til markedet». For å diskutere kategoriene har vi valgt sitater fra 25 respondenter, som gjenspeiler svar vi ser hos flere av respondentene. For å besvare vår problemstilling er det ikke relevant å knytte svarene til den enkeltes bakgrunn.

Metodiske og etiske refleksjoner er viktig i enhver forskningsprosess. Metodisk kan det diskuteres om begrepet «døv tolk» burde vært definert tydeligere når også begrep som *mellomtolk* og *døvetolk* brukes i offentlige dokumenter og i dagligtalen. Men vår åpne definisjon ga respondentene mulighet for å synliggjøre hvordan de snakker om døve tolker.

Etisk er vi bevisst på at en forsker aldri er en nøytral observatør. Ifølge Brannick og Coghlan (2007, s. 60) er vi alle «insiders of many systems». Som lærere på en tegnspråk- og tolkeutdanning, som også utdanner døve tolker, er det i vår interesse at temaet løftes fram. Vår rolle som undervisere kan ha påvirket respondentene når det gjelder deltakelse og hvordan de valgte å besvare spørsmålene. Våre analyser er også preget av våre perspektiv (jf. Alvesson & Sköldberg, 2009). Samtidig har vi vært tydelig på våre metodiske valg med tanke på studiens reliabilitet (jf. Bryman, 2012), og vi har forsøkt å belyse data fra flere perspektiv for å få fram mest mulig nyanserte beskrivelser av markedets forventninger.

Resultat og drøfting

Døve tolker er en ny gruppe profesjonsutøvere som er i ferd med å innta markedet. Vi vil her presentere våre funn, hørende tegnspråktolkeres uttalte forventninger til døve tolker, og drøfte analysen med utgangspunkt i våre fem analytiske kategorier, som er nevnt over.

Vi – de profesjonelle

Vi har sett at profesjonelle døve tolker er et kjent fenomen i utlandet, men ennå nytt i Norge. Her skal vi se hvordan våre respondenter skaper et skille mellom *vi*: profesjonelle, hørende tolker og *de*: døve tolker.

Våre resultater viser at mellomtolk er innarbeidet som begrep om døve tolker. En av respondentene sier det slik:

Nå som vi blir et mer og mer globalt samfunn, mener jeg at *mellomtolker* kan tilføre arbeidsmarkedet og sine tolkekolleger svært mye. (...) Jeg tror det kommer til å bli et større og større behov for *mellomtolker* i fremtiden, og de har utrolig mye å bidra med. (vår utheving).

Et annet funn, hvor mellomtolk omtales, problematiserer om og når det er behov for en döv tolk:

Hvis det er behov for en mellomtolk, bør det ikke være noe spørsmål om de bør settes på slike oppdrag eller ikke. Dersom en hørende tolk mener at han eller hun har god nok erfaring til å tolke for fremmedspråklige på egen hånd, og har god nok tid, så kan det være opp til den [hørende] tolken å avgjøre (...).

I den grad våre respondenter har erfaring fra samarbeid med døve tolker, har disse vært ufaglærte. De har fungert som *language brokers* (på norsk: mellomtolker). Det kan forklare skillet mellom *oss* (profesjonelle) og *dem* (døve) som her konstrueres.

Det er NAV som bestemmer hvem som tildeles de respektive tolkeoppdragene. Men vi ser av sitatet over at det også er opp til de hørende profesjonsutøverne å vurdere hvorvidt det er behov for døve tolker, i tillegg til hørende.

Våre respondenter tillegger døve tolker egenskapen å kunne ta «ansvar for forklaring» ved behov. Dette er i tråd med hva Olsen et al. (2018) finner: Døve tolker tillegges rom for å utføre sin oppgave på en måte som hørende tolker ikke anser at de kan gjøre som profesjonelle tolker. Hvis det skal forstås som noe mer enn språklig ekspansjon, vil det utfordre tolkens ansvarsområde, slik profesjonen forstår det (Skaaden, 2013). Det utfordrer også defineringen av profesjonens «special skills» (Abbott, 1988, s. 7).

En ny forståelse av tolkens *special skills* vil kunne tilføre noe i spesielt krevende oppdrag, der våre respondenter ser behovet for et team av døve og hørende tolker. En sier det slik: «(...) men jeg mener at det vil ivareta slike situasjoner om man har en mellomtolk og en hørende tolk som jobber sammen.» Det åpnes for at når døve har profesjonsutdanning, og «de er profesjonelle», som en respondent sier, vil det kunne gi et godt samarbeid. Det er i tråd med det Tester finner (2018). Det er også slik «best practice» sikres for flest døve primærdeltakere, ifølge Mathers (2009, s. 6).

Våre resultater kan tyde på at statusen for døve tolker endres når det kommer utdannede døve tolker på markedet. En respondent sier det slik: «Kanskje 'vi/de' blir litt utvisket.» Begrepet *mellomtolk* mister sitt innhold når døve og hørende likestilles som profesjonsutøvere. Våre respondenter peker likevel på en rekke utfordringer. En av disse er yrkesetikk. Selv om forskning viser at profesjonelle, døve tolker tilskriver seg samme yrkesetikk som sine hørende kolleger, ligger det en spenning her. En ulikhet kan være at døve tar et større ansvar for den døve parten i den tolkemedierte samtalen, slik hørende tolker erfarer det (jf. Skaten et al., 2020). Et slikt søkelys på den ene parten kan oppleves som uforenlig med yrkesetikken krav om topartiskhet (Skaaden, 2013; Tolkene i Akademikerforbundet, 2020).

Det kan imidlertid tenkes at tolketeam bestående av døve og hørende profesjonelle tolker kan innfri kravet om topartiskhet på en bedre måte. Da kan begge primærdeltakere bli ivare tatt på en måte som bidrar til at tolkingen blir mer «accurate and both linguistically and culturally more accessible to all parties involved» (Tester, 2018, s. 17).

De – brukerne

Skillet mellom tolker og *brukere* av tolketjenester utgjør en annen og tydelig forskjell mellom vi/de i respondentenes fortellinger. Våre respondenter snakker ofte om «brukeren» i entall, som her: «Jeg ville også formidlet døve tolker til oppdrag der døve fremmedspråklige var tolkebrukeren, som for eksempel nyankommet person til Norge.» En annen ser det som utfordrende å bruke døve tolker fordi «den døve fort vil kunne møte *bruker* på fritiden» (vår

utheving). Her framgår det tydelig at den hørende primærdeltakeren ikke omfattes av brukerbegrepet.

Brukerbegrepet, kjent fra NAV-debattene, kan være vagt og vanskelig å gripe, som Syltevik (2013) påpeker. Hun sier videre: «I utgangspunktet høres det nøytralt ut, og det refererer til verbet å bruke» (2013, s. 35). Vi kjenner også begrep som brukermedvirkning og brukerorientering fra NAV-diskursen, et eksempel på en *myndig* diskurs (Syltevik, 2013, s. 32). Vi finner at denne er institusjonalisert i tolkenes arbeidsorganisasjon og i tolkenes yrkesorganisasjon. Mens både tolkeutdanning og -profesjon vektlegger at tolken har to parter som brukere av tjenesten, refererer de fleste av våre respondenter kun til én part. Ett eksempel er en respondent som ville vurdere en döv tolk «på oppdrag for brukere som har kognitive utfordringer». Gitt at det ville være en fordel å sette en döv tolk inn i et tolketeam i denne situasjonen, kan vi gå ut fra at brukere med kognitive utfordringer ikke er den hørende parten.

For hørende tolker har døve vært *brukeren*, som de har hatt en profesjonell relasjon til, der døve har vært mottakere av deres tjenester. Hvordan vil det bli å skulle forholde seg til helt nye roller?

Vi leser en viss uro ut av respondentenes fortellinger. På den ene siden trekker mange fram fordeler med å få døve kolleger. Her er ett eksempel: «De [døve tolker] kan tilføre mye kunnskap til hørende tolker, blant annet hvordan å være mer visuell i tolkingen der det er behov, eks for fremmedspråklige brukere som mangler mange begreper.»

Dette ser vi som uttrykk for at døves språklige og kulturelle kapital verdsettes. Samtidig er det nettopp døves tilknytning til døvesamfunnet, hvor de har sin kapital fra, som noen hørende tolker opplever som truende for tolkens profesjonalitet. Vi forstår dette som frykt for at det blir vanskelig for en döv tolk å trekke grenser mellom rollen som profesjonell tolk og som privatperson i døvesamfunnet, og at deres nærhet til døvesamfunnet kan utfordre deres habilitet i noen oppdrag.

Dette sier en av våre respondenter: «Generelt må vi ha like stort fokus på personvern og habilitet her som vi har i forhold til hørende tolker som gjennom vennskap eller familie er en integrert del av døvesamfunnet.»

Det å være en del av døvesamfunnet synes å være det kritiske – ikke hvorvidt tolken er döv eller hørende. Det handler om å trekke grenser. Å opptre som venn og tolk samtidig vil bryte med det grunnleggende *nøytralitetsprinsippet* (Skaaden, 2013). Ifølge tolkens yrkesetikk skal tolken vurdere sin habilitet (Tolkene i Akademikerforbundet, 2020). Vi finner imidlertid ingenting om at ens sosiale og kulturelle bakgrunn ekskluderer noen fra tolkeoppdrag.

En respondent slår fast at døve tolker ikke bør settes inn på oppdrag: «Der de har for tette bånd til andre brukere (...)». Sitatet illustrerer hvordan respondenter ser for seg døve i rollen som tolk, men fortsatt som en av «de andre brukerne» av tjenesten. En annen frykter at «de [døve tolker] ikke kan være helt nøytrale pga. lite miljø osv. Ting som kan bli for nært noen osv.». Det synes vanskelig for enkelte hørende tolker å se at døve tolker kan være i stand til å gjøre en vurdering av sin habilitet.

Referansen til at døvemiljøet er lite og tett, ser vi som et argument for at det kan være uheldig å sette inn en döv tolk. Det kan hindre døves tilgang til markedet. Fra andre profesjoner vil dobbeltrollen som tjenesteyter og mottaker av samme tjeneste være kjent. Døve tolker vil ikke være de første som må håndtere denne problemstillingen.

En respondent bringer inn et nytt perspektiv: Det må tas hensyn til brukerens (forstått som den døve primærdeltakeren) opplevelse av å få en döv tolk: «Men det er kjempeviktig å tenke på hvilket forhold den døve tolken har til bruker. Ikke kun når den er inhabil, men

også hensynet til hva eventuelt bruker kan føle.» Vi har sett at det denne respondenten peker på, er noe som drøftes i litteraturen om døve tolker, uten at det gis noen entydig konklusjon (jf. Stone, 2005).

Det vi vet, er at habilitetsspørsmål og grensdragning mellom privat og profesjonell rolle er tema i tolkeutdanningen for døve og hørende tolker. Vi ser også at erfaring fra Finland tilsier at det ikke behøver å være noe problem for døve tolker å turnere ulike roller (Skaten et al., 2020).

Så langt har vi sett at definering av døve som 'brukerne' kan lukke for å identifisere døve som tolker. La oss se på hva våre respondenter sier om hva som skal til for å komme innenfor.

Å være innenfor

Profesjonsorganisasjoner blir ofte stilt overfor endringer som kan føre til en redefinering av grensene for hvem som er innenfor (Abbott, 1988). Her diskuterer vi i hvilken grad markedet anerkjenner døve tolker, og hvordan hørende tolker inkluderer og ekskluderer dem fra profesjonen.

I vårt materiale finner vi at respondentene definerer profesjonen og hvem som har adgang til denne ved å beskrive hvilken profesjonell ekspertise som kreves. Definisjonsmakten handler om rettferdiggjøring «ettersom maktbruk krever legitimering» (Molander & Terum, 2008, s. 15).

En klar tendens i vårt materiale er at utdanning er nødvendig for å opptre som tolk, slik også De Meulder og Heyrick (2013) og Forestal (2014) fremhever. En respondent peker på at det å være tolk krever

(...) kunnskap om oversettelsesprosess og -teknikk som er viktig både for å selv kunne tolke og å samarbeide med andre tolker. Etikk og habilitet, og kunnskap og refleksjon rundt tolkerollen er også sentrale sider ved det å tolke, tenker jeg. Dette er kunnskap og ferdigheter som utvikles i samhandling med andre og krever et utdannelsesløp.

Flere argumenterer for at utdanning også er viktig for at NAV skal anerkjenne døve som tolker.

Respondentene anerkjenner døve tolkers tegnspråklige og kulturelle kompetanse og peker på hvilke oppdrag de er egnet til å ta. I et stadig mer flerkulturelt samfunn er tolkemedierte samtaler som involverer døve immigranter, mer aktuelt, noe flere respondenter holder fram. En beskriver det slik: «Jeg ser for meg at en døv tolk kanskje i større grad vil skape forståelse enn i alle fall meg som hørende tegnspråkbruker.» En forutsetning for dette kan være et tillitsforhold basert på sosial og kulturell kapital hos den døve tolken. En respondent rapporterer å ha opplevd «en annen form for tillit mellom denne personen [døv immigrant], i en ekstremt vanskelig og sårbar situasjon, [og døv tolk] enn jeg tror at jeg som hørende tolk ville fått».

Våre funn viser at døve tolker også blir ansett som egnet til å tolke mellom to tegnspråk eller til/fra internasjonale tegn³ og for døve med kognitive utfordringer eller andre som har dårlige ferdigheter i det nasjonale tegnspråket. Dette er også oppdragstyper som beskrives som egnet for døve tolker i litteraturen (Bauman, 2008; Boudreault, 2005; Danske Døves Landsforbund, 2015; Stone, 2005).

Ved å peke på oppdrag der døve tolkers ekspertise vil komme til sin rett, anerkjenner

3. Å kommunisere med internasjonale tegn betyr å bruke et sett med tegn fra eget nasjonalt tegnspråk blandet med svært ikoniske tegn som kan forstås av et stort publikum (European Union of the Deaf, 2012).

respondentene forskjellen mellom hørende og døve tolker (jf. Stjernø, 2008). Vi forstår dette som en legitimering som gir døve tolker muligheten til å bli en del av profesjonen.

Samtidig holdes døve tolker utenfor når respondenter fremhever hørsel som et krav for å kunne tolke. En forklarer det slik: «Når en tolk er döv, så har denne tolken en funksjonsnedsettelse som gjør at det ikke er aktuelt å tolke fra talespråk til tegnspråk. Da trengs det en tolk som kan høre.» Dette kan tyde på at respondentene ikke helt ser hva døve tolker kan bidra med. Samtidig kan det også være et uttrykk for at de mener at døve tolker ikke kan ta et oppdrag alene, men helst bør inngå i et team med hørende tolker.

Sitater som fremhever hørsel som en viktig egenskap for en tolk, kan videre være et uttrykk for hørende tolkers behov å legitimere sin plass i profesjonen. Nå har døve med tolkeutdanning formell tilgang til profesjonen, og de bringer inn en ny type *skills*. Det kan gjøre at hørende kan føle at deres posisjon i profesjonen er truet, og de forsvarer seg med at hørsel kreves (jf. Langholtz, 2004). At de samtidig anerkjenner døve tolkers kompetanse på områder der de selv savner ekspertise, fører til en ambivalens som, ifølge Freidson (referert i Stjernø, 2008), kjennetegnes av en spenning mellom deres forvaltning av samfunnsmandatet (å tilby god kvalitet på tolking) og profesjonsutøvernes egne interesser (beholde sin posisjon). Vi ser dette som uttrykk for en intern endringsprosess, hvor døve tolker «seeking new ground» (Abbott, 1988, s. 90), som utfordrer det bestående.

Noen respondenter argumenterer for å inkludere døve tolker. En av dem sier: «Jeg tror vi tenker for snevert på hva døve tolker kan og ikke kan gjøre, så det er skummert å si noe om dette før man faktisk har prøvd det ut.» De åpner her opp for å se på hva døve tolker kan tilføre profesjonen.

En respondent beskriver det slik:

Det må skapes en positivitet og aksept for noe nytt. Det vil kreve at et kollegium endrer seg og tilpasser seg. Noen arbeidsmetoder må nok endres, men totalt kan dette være en bra måte å vise at det ikke er noe problem å ansette døve.

I tillegg til å profilere døve som bidragsytende arbeidstakere viser respondenten også til at innlemming av døve tolker i profesjonen krever en endring hos profesjonsutøverne. Som vi har sett over, er det flere som er villig til dette. Ifølge Langholtz (2004) vil en økende anerkjennelse av døve tolker naturlig fremme behov for en slik utvikling.

Slik våre respondenter beskriver det, kan kvaliteten på tjenesten øke hvis profesjonen også rommer døve tolker. En respondent nevner spesielt rettstolking: «I rettstolking mener jeg at det vil være en kvalitetssikring og ivareta rettssikkerheten på en bedre måte dersom man bruke hørende og døve tolker i et team.» Hvordan tolketeamene settes sammen, har arbeidsorganisasjonen ansvar for.

Paradokset i tjenesteytingen

Våre respondenter trekker inn forhold ved arbeidsorganisasjonen som skaper muligheter og begrensninger for døve tolker. NAV har tilnærmet full råderett over tolketjenesten (Haualand, 2018). Som arbeidsorganisasjon regulerer de hvilke profesjonsutøvere som tas inn, og utøver slik en form for samfunnskontroll. Denne utvelgelsen kan ses som et maktinstrument som skaper sosiale skiller mellom de som får ta del i ressursene (her: lønnet arbeid som tolk), og de som ikke får det (Svensson & Karlsson, 2008). Slik kan også arbeidsorganisasjonen bidra til å påvirke profesjonens utvikling.

Hvordan utdannede døve tolker blir møtt av NAV, gjenstår å se, men våre respondenter har likevel sine antagelser. En stiller spørsmålet: «Er lovverket tilrettelagt for dette?». Det

er vanskelig å vite hvilket lovverk det her henvises til. Vi finner ikke egenskaper ved tolken omtalt i lovverket. Derimot er NAV tydelig på at tolken oversetter fra eller til *talt* språk (NAV, 2020b), noe som kan forstås som at tolken må være hørende.

Noen respondenter argumenterer for at økonomi er en grunn til å begrense bruken av døve tolker. En forklarer det slik: «Å sette inn en döv tolk sammen med en hørende tolk har en økonomisk betydning. De fleste oppdrag dekkes fint av hørende tolker.» En annen respondent trekker det videre: «Dersom det er snakk om oppdrag med en viss varighet vil det si at du faktisk kan måtte trenge fire tolker i stedet for to ... det vil nok være vanskelig å forsvare bruk av skattebetalernes penger til det.» En annen forteller at dette er et politisk spørsmål, og plasserer ansvaret der. Felles for disse argumentene er antagelsen om at en döv tolk blir bestilt som en *ekstra* tolk, ut over de(n) som skal ta oppdraget, og på den måten gjør tolketjenesten mer kostbar.

En respondent sier: «De aller fleste oppdragene fungerer utmerket, etter min mening, uten en döv tolk. Vi er ofte mange nok som kommer på de ulike arenaene (...) Unødvendig å lage ekstra arbeid til noe som fungerer. Ikke sysselsetting for enhver pris.» Oppfattes hensikten med å utdanne døve tolker som en form for sysselsetting snarere enn en kvalitetsheving, er det vanskelig å tenke at døve har en rettmessig plass i markedet. Selv om døve tolker kan bidra til at «man få dekket oppdrag som per dags dato ikke vil bli dekket», som en respondent beskriver det, etterlyses i stedet muligheten til å heve kvaliteten på de hørende tolkene som utdannes i dag.

En annen respondent gir imidlertid uttrykk for at «[d]et må også [gis] informasjon om muligheten til å bestille det [døv tolk]». Vårt materiale viser at det er ulike oppfatninger om døves plass innen arbeidsorganisasjonen, men at det trengs mer kunnskap om at døve tolker kan bestilles, og hva de kan bidra med.

Porten til markedet

Basert på våre funn vil vi argumentere for at den største hindringen for at døve tolker skal få tilgang til markedet, er manglende kunnskap om denne nye profesjonsgruppen. Selv om flere respondenter trekker frem døve tolkers styrke, finner vi at mange av dem er usikre på hva døve tolker kan tilføre tolketjenesten, som det her gis uttrykk for: «Jeg kjenner ikke godt nok til dette området til å kunne uttale meg.» Forskning viser at informasjon kan bygge ned barrierer for bruk av døve tolker og for samarbeid mellom døve og hørende tolker, og erfaring fra Finland tilsier at dette er noe som må læres (Skaten et al., 2020). Vi ser det som et ansvar for tolkeutdanningen sammen med tolkenes yrkes- og arbeidsorganisasjon å møte denne usikkerheten med verktøy for at døve og hørende tolker skal lykkes i samarbeidet.

Samtidig viser våre resultater en uttalt forventning til døve tolker, som dette sitatet gir uttrykk for: «Tenk deg å jobbe i et team med döv tolk da? Hjelpes for en utvikling vi hørende tolker hadde fått også. Det hadde vært en drøm. Snakke *oversettelse* med döv tolk, det måtte vært drømmen.»

Våre funn viser en klar tendens til at hørende tolker ser muligheter for sin egen utvikling og utvikling av tolketjenesten ved ansettelse av døve tolker. Et uttrykt behov for kompetanseutvikling hos respondentene er også i tråd med NDFs krav om økt kompetanse i tjenesteytingen. NDF (jf. Norges Døveforbund, 2013) har lenge argumentert for at ansettelse av døve vil tilføre kompetanse i døves språk og kultur, som våre respondenter også etterspør. Det kan igjen føre til at profesjonen bedre kan oppfylle sitt samfunnsmandat.

Konklusjon

I dag kan døve utdanne seg til tolk på samme nivå som hørende, og de kan tas opp som medlemmer i yrkesorganisasjonen TiA. Profesjonen er i prinsippet åpen for dem. I denne studien fokuserer vi på hvordan markedet stiller seg til å slippe inn døve tolker. Det har vi gjort ved å undersøke forventninger til døve tolker hos formidlere, ledere og tolker med tilknytning til arbeidsorganisasjonen NAV tolketjeneste.

Våre funn viser at døve tolkers språklige og kulturelle kompetanse kan bli en styrke for både hørende profesjonsutøvere og tolketjenesten og bidra til å sikre døves rettigheter. Respondentene trekker spesielt fram at døve tolker lettere blir forstått av døve, og at de kan bidra til at kvaliteten på tjenesten øker. Det ser vi som et uttrykk for tillit til døve tolkers kompetanse.

Likevel viser studien at det mangler noe på at profesjonen og markedet er forberedt på å ta imot døve, profesjonelle tolker. Det kan forklares med lite kunnskap om døve tolker og samarbeid mellom døve og hørende tolker i team. Tradisjonelt har døve hatt rollen som mottakere av tjenesten – som brukere. For at de skal kunne gå fra brukere til kollegaer, kreves det nedbygging av barrierer innad i tolkeprofesjonen så vel som i arbeidsorganisasjonen NAV. Endring i en profesjon skjer som svar på ytre og indre påvirkning (Abbott, 1988). Vi har vist hvordan ytre faktorer som tilgang på tolkeutdanning påvirker døve tolkers mulighet til å bli del av profesjonen. Samtidig ser vi at det pågår en indre prosess der for å redefinere hva som skal/kan inngå i tolkens ekspertise (*special skills*).

Døve tolkers tilgang til markedet handler om to ting: på den ene siden deres muligheter for arbeid som tolk, som de har utdannet seg til – og på den andre siden konsekvenser for tjenestetilbudet NAV kan gi. Tendensen i vårt materiale er at døve tolker kan gi økt kompetanse i tolkekollegiet totalt og bedre kvalitet i tolkingen for flere grupper av brukere av tjenesten.

Hvorvidt dette potensialet utnyttes, bør følges opp av ny forskning.

Referanser

- Abbott, A. (1988). *The system of professions: An essay on the division of expert labor* (4th ed.). University of Chicago Press.
- Adam, R., Aro, M., Druetta, J. C., Dunne, S. & af Klintberg, J. (2014). Deaf interpreters: An introduction. *Deaf Interpreters at Work: International Insights*, 1–18.
- Agenda Kaupang. (2016). *Helhetlig gjennomgang av tolkeområdet* (R9158). Arbeids- og sosialdepartementet. Hentet fra https://www.regjeringen.no/contentassets/8d48960f9c8347f8b669f39b844bd4de/sluttrapport_helhetlig-gjennomgang-av-tolkeområdet_agendakaupang.pdf
- Alvesson, M. & Skoldberg, K. (2009). *Reflexive methodology: New vistas for qualitative research*. Sage.
- Arbeids- og sosialdepartementet (1997). *Rundskriv til ftrl § 10-7 første ledd bokstav f: Tolkehjelp for hørselshemmede* (Nr. R10-07F) [Rundskriv]. Regjeringen. <https://lovdata.no/nav/rundskriv/r10-07f>
- Bauman, H. L. (2008). Introduction: Listening to deaf studies. I H. L. Bauman (red.), *Open your eyes: Deaf studies talking* (s. 1–34). University of Minnesota Press.
- Boudreault, P. (2005). Deaf interpreters. I T. Janzen (red.), *Topics in Signed Language Interpreting: Theory and practice* (s. 323–355). John Benjamins Publishing Company.
- Brannick, T. & Coghlan, D. (2007). In defense of being «native»: The case for insider academic research. *Organizational research methods*, 10(1), 59–74. <https://doi.org/10.1177/1094428106289253>

- Bryman, A. (2012). *Social research methods* (4. utg.). Oxford University Press.
- Burr, V. (2003). *Social constructionism* (2. utg.). Routledge.
- Carr, W. & Kemmis, S. (2003). *Becoming critical: Education knowledge and action research*. Routledge.
- Danske Døves Landsforbund. (2015). *Evaluering af brugen af døve tegnsprogstolke*. [https://ddl.dk/fileadmin/user_upload/Editor/PDF_filer/evalueringsrapport - doeve tegnsprogstolke_epinion_0.pdf](https://ddl.dk/fileadmin/user_upload/Editor/PDF_filer/evalueringsrapport_-_doeve_tegnsprogstolke_epinion_0.pdf)
- De Meulder, M. & Heyerick, I. (2013). (Deaf) Interpreters on television: challenging power and responsibility. I L. Meurant, A. Sinte, M. Van Herreweghe & M. Vermeerbergen (red.), *Sign language research, uses and practices crossing views on theoretical and applied sign language linguistics* (s. 111–136). De Gruyter Mouton. <https://doi.org/10.1515/9781614511472.111>
- Elo, S. & Kyngäs, H. (2008). The qualitative content analysis process. *Journal of Advanced Nursing*, 62(1), 107–115. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2648.2007.04569.x>
- European Forum of Sign Language Interpreters. (2017). *The inclusive notion of Sign Language Interpreters and Translators*. European Forum of Sign Language Interpreters. <https://www.efsl.org/efsliblu/wp-content/uploads/2019/02/Policy-Statement-The-inclusive-notion-of-Sign-Language-Interpreters-2017-1.pdf>
- European Union of the Deaf. (2012, 25. mai). *International Sign*. <https://www.eud.eu/about-us/eud-position-paper/international-sign-guidelines/>
- Forestal, E. M. (2011). *Deaf interpreters: Exploring their processes of interpreting*. [Doktorgradsavhandling, Capella University].
- Haualand, H. (2018). En ung profesjon – tolking som offentlig tjeneste. I H. Haualand, A.-L. Nilsson & E. Raanes (red.), *Tolking, språkarbeid og profesjonsutøvelse* (s. 242–259). Gyldendal.
- Langholtz, D. (2004). Deaf interpreters today: A growing profession. *WFD News*, 17(1), 17.
- Lindsay, M. S. (2016). *Deaf interpreters in Europe – a comprehensive European survey of the situation of Deaf Interpreters today*. Funded by the Erasmus+ Programme of the European Union.
- Mathers, C. (2009). Modifying instruction in the deaf interpreting model. *International Journal of Interpreter Education*, 1, 68–76.
- Molander, A., & Terum, L. I. (2008). Profesjonsstudier: En introduksjon. I A. Molander & L. I. Terum (red.), *Profesjonsstudier* (s. 13–27). Universitetsforlaget.
- NAV. (2020a, 02. juli). *Rettigheter*. https://www.nav.no/no/person/hjelpemidler/hjelpemidler-og-tilrettelegging/tolketjenesten/rettigheter_kap
- NAV. (2020b). *Tolketjeneste for døve, døvblinde og hørselshemmede*. Arbeids- og velferdsdirektoratet. <https://www.kunnskapsbanken.net/wp-content/uploads/2020/04/Tolketjeneste-for-d%C3%B8ve-d%C3%B8vblinde-og-h%C3%B8rselshemmede-folder.pdf>
- NAV. (2021a, 22. februar). *Bestille tolk*. https://www.nav.no/no/person/hjelpemidler/hjelpemidler-og-tilrettelegging/tolketjenesten/bestille-tolk_kap
- NAV. (2021b, 22. mars). *For frilanstolker*. https://www.nav.no/no/person/hjelpemidler/hjelpemidler-og-tilrettelegging/tolketjenesten/for-frilanstolker_kap
- Norges Døveforbund. (2015). *Mellomtolk*. <https://www.dam.no/prosjekter/mellomtolk/>
- Norges Døveforbund. (2013). *NDFs handlingsplan 2013–2016*. https://www.doveforbundet.no/sites/default/files/library/handlingsplan_2013_-_2016.pdf
- Olsen, E. T. (2019). Cooperation as coping mechanism when interpreting between deaf refugees and hearing professionals. *International Journal of Interpreter Education*, 11(2), 16–27.
- Olsen, E. T., Skaten, I. & Urdal, G. H. S. (2018). Grenseløs tolking – tolking mellom fremmedspråklige døve og norske talespråklige I H. Haualand, A.-L. Nilsson & E. Raanes (red.), *Tolking, språkarbeid og profesjonsutøvelse* (s. 222–241). Gyldendal.

- Olsen, T., Mjøen, O.M., Rønning, H. & Kermit, P. (2010). *Tegn, tillit og troverdighet. Om rettssikkerhet for døve og hørselshemmede* (Rapport 11/2010). Nordlandsforskning.
- Parsons, T. (1978). *Action theory and the human condition*. The Free Press.
- Skaaden, H. (2013). *Den topartiske tolken: Lærebok i tolking*. Universitetsforlaget.
- Skaten, I., Urdal, G. H. S. & Tiselius, E. (2020). Exploring deaf sign language interpreting students' experiences from joint sign language interpreting programs for deaf and hearing students in Finland. *Translation and Interpreting Studies*. <https://doi.org/10.1075/tis.18033.ska>
- Stjernø, S. (2008). Profesjon og solidaritet. I A. Molander & L. I. Terum (red.), *Profesjonsstudier* (s. 130–143). Universitetsforlaget.
- Stone, C. (2005). *Towards a Deaf translation norm*. University of Bristol.
- Stone, C. (2013). The UNCRPD and 'professional' sign language interpreter provision. I C. Schäffner, K. Kredens, & Y. Fowler (red.), *Interpreting in a Changing Landscape. Selected papers from Critical Link* (vol. 6, s. 83–100). John Benjamins Publishing Company
- Stone, C. & Isari, S. (2018). Becoming conference interpreters: the deaf experience. I C. A. Stone (red.), *Deaf Interpreting in Europe. Exploring best practice in the field* (s. 92–102). Danish Deaf Association.
- Stone, C. & Russell, D. (2014). Conference interpreting and interpreting teams. I R. Adam, C. Stone, S. D. Collins, & M. Metzger (red.), *Deaf Interpreters at Work: International Insights* (s. 140–156). Gallaudet University Press.
- Svensson, L. G. & Karlsson, A. (2008). Profesjoner, kontroll og ansvar. I A. Molander & L. I. Terum (red.), *Profesjonsstudier* (s. 261–275). Universitetsforlaget.
- Syltevik, L. J. (2013). «Brukeren» i debatten om NAV-reformen. I H.-T. Hansen, K. G. Lundberg, & L. J. Syltevik (red.), *NAV – med brukeren i sentrum?* Universitetsforlaget.
- Talks, K. & Skjoldan, H. (2018). Ethical challenges among deaf and hearing interpreters. I C. A. Stone (red.), *Deaf Interpreting in Europe. Exploring best practice in the field*. Danish Deaf Association.
- Tester, C. (2018). How American Sign Language-English interpreters who can hear determine need for a deaf interpreter for court proceedings. *Journal of Interpretation*, 26(1), 3.
- Tolkene i Akademikerforbundet (2017). *Tolkeforbundets yrkesetiske retningslinjer*. <https://www.akademikerforbundet.no/sfiles/8/01/79/1/file/etiske-retningslinjer-tof-2017.pdf>